

Prvić Šepurine, rodno mjesto Jere Jareba

LJUBOMIR ANTIC
Zagreb, Republika Hrvatska

Autor u članku daje pregled povijesti mjesta Prvić Šepurine na otoku Prviću u šibenskom akvatoriju. Iako je riječ o prigodnom radu koji ističe osnovne činjenice iz povijesti mjesta, autor ga shvaća i kao poticaj za daljnja istraživanja prošlosti toga mjesta.

Ključne riječi: Prvić Šepurine, šibensko područje

Prirodni, društveni i politički ambijent u kojem se rodi i u život stasa osoba može barem djelomično utjecati na njezino buduće formiranje. Stoga u ovom broju *Časopisa za suvremenu povijest*, posvećenom povjesničaru Jeri Jarebu, držimo korisnim prikazati osnovne podatke o Prvić Šepurinama, mjestu u kojem je on 1922. godine ugledao svijet i proveo rano djetinjstvo.

Iako se o Prvić Šepurinama dosta pisalo,¹ njezina povijest još nije sustavno istražena. Stoga ovaj članak treba promatrati kao prigodni rad i poticaj jednome ozbiljnijem istraživanju.

Ime mjesta

Prva riječ u dvojnomo nazivu označava otok (Prvić), a druga mjesto (Šepurine) na njemu. Naime, na otoku postoji i drugo, nešto starije naselje, koje je u početku nosilo ime otoka (Prvić), a nastalo je u njegovoj najvećoj uvali, odnosno tada jedinoj luci otoka. Nakon pojave Šepurina, trebalo je izbjeći moguću nepreciznost te su se s vremenom udomačili nazivi: Prvić Šepurine i Prvić Luka. Sjećanje na te činjenice održalo se do danas tako što stanovnici

¹ Prvi je zaokruženu sliku Šepurina dao don Krsto STOŠIĆ u knjizi *Sela šibenskog kotara*, Šibenik 1941. O demografiji i gospodarstvu pisao je Ante KALOĐERA u članku "Stanovništvo i gospodarstvo otoka Prvića", *Geografski glasnik*, 1959, br. 21, 69.-90. Više tema iz šepurinske prošlosti obrađeno je u *Šepurinskom zborniku*, br. 1., ur. Slavica VLAHOV, Prvić Šepurine 1998. Zbornik je tiskan u povodu 120. obljetnice osnutka Pučke škole u Šepurinama. Na geografske čimbenike osvrće se Kazimir KURSAR u članku: "Geografski prikaz otoka Prvića", *Šepurinski zbornik*, br. 1, 9.-24. Zbirne novinske članke o Šepurinama objavio je Ljubomir ANTIC, *Šepurina u dalmatinskom tisku 1876.-1914.*, Zagreb 2004. Iscrpnu demografsku studiju napisao je Ante UKIĆ, *Stanovništvo i obitelji otoka Prvića – Prvić u prvoj polovici 19. stoljeća*, Zagreb 2005. Pučkom pjevanju u Šepurinama posvećena je knjiga *Pučko crkveno pjevanje u Šibenskoj biskupiji – Župa uznesenja Marijina Prvić Šepurina*, ur.: Dragan NIMAC, Šibenik 2008.

Prvić Luke svoje mjesto u kolokvijalnom govoru nazivaju Prvić, a sebe Prvićanima. Stanovnici ni jednog ni drugog mjesta u svakodnevnom govoru sebe ne nazivaju po dvojnog nazivu "Prvićšepurinjani" odnosno "Prvićlučani". Tako ih ne nazivaju ni drugi, pa ni stanovnici susjednih mjesta poput Vodičana i Tribunjaca, koji često ne čine razliku, nego sve stanovnike otoka nazivaju Prvićanima. Šepurine i Luka su, međutim, premda udaljeni tek koju stotinu metara, dva entiteta s naglašenim identitetima.²

Inače, oko nastanka naziva Prvić još uvijek postoje dvojbe. Krsto Stošić smatra da je otok dobio ime prema Prvinu, proljetnom bogu, odnosno bogu vršidbe u poganskim Hrvata.³ Slaba strana ove tvrdnje jest što vršenje, zbog karakteristike tla i male površine, nikad nije bilo značajnije poljodjelske djelatnosti na otoku. Razlog zbog kojeg se navedena verzija ipak ne bi trebala olako odbaciti jest što se oblik Prvin kao toponim mjestimice pojavljuje i danas u svakodnevnom govoru mještana Prvić Luke. Oni za ženu iz svog mjesta kažu da je Prvinka (Šepurinjani je zovu *Luška*), a Vodičani i Tribunjci tako nazivaju svaku ženu s Prvića.⁴ Osim u posljednjem slučaju, kopneni susjedi izraz *prvinsko* upotrebljavaju i za posjede čiji su vlasnici s Prvića, a s kojima često imaju zajedničku među jer se glavnina prvićkih posjeda nalazi na kopnu.⁵

Neki drugi autori, pak, daju logičnije objašnjenje. Prema njima, otok je dobio naziv obzirom na položaj (blizinu) prema Šibeniku,⁶ odnosno susjednom kopnu,⁷ od kojeg je udaljen manje od jednog kilometara. Slaba strana ove argumentacije je što je otok Krapanj bliži kopnu, a Zlarin bliže Šibeniku od Prvića.

Pogled na središte Prvić Šepurine danas

² Šepurine i Luka imaju svoje župe, pošte (u Šepurini od 1891.), ambulante, donedavno škole, društva, kao i svoje govore i mentalitete.

³ K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 57.

⁴ Prema A. UKIĆ, *n. dj.*, 50.

⁵ Tako za vinograd čiji su vlasnici s otoka Prvića kažu *prvinsko trsje*.

⁶ Petar SKOK, *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb 1950., 425.

⁷ A. KALOĐERA, *n. dj.*, 69.

Oko naziva Šepurine ima manje spora. Općenito se drži da je mjesto dobilo taj naziv po izvorima bočate vode koju ponegdje u Dalmaciji nazivaju "voda šepurina". Takvih izvora ima upravo na dijelu obale na kojoj je nastalo naselje. Tu se desetak metara od obale nalazi i bunar čija se voda zove "voda šepurina", a "Šepurina" se naziva i središnji mjesni trg koji se formirao uz taj bunar. Izvorni oblik tog naziva navodno je bio *sipurina*. Prema K. Stošiću, tako su se nazivali izvori i bunari u naselju Srma koje se nalazi na kopnu preko puta Prvića, a taj naziv su "prenijeli" njezini stanovnici, kad su pred Turcima izbjegli na Prvić.⁸ Prema tom autoru, "današnje selo Šepurine, zvalo se neprestano i isključivo Sipurine od 1546. do 1824. godine".⁹ Nedostatak ove tvrdnje je u tome što se, kako i sam autor navodi, to ime posve izgubilo u puku. Osim toga, predturska Srma nije se nalazila na obali gdje su izvori nego nekoliko kilometara od nje. Spomenuti izvori koji doista postoje u narodu se zovu "vrulje", kako se još uvijek naziva dio obale na kojoj je nastala "nova" Srma, koju su znatno kasnije formirali Šepurinjani.

Polemizirajući sa Stošićevim zaključkom, A. Ukić tvrdi se njegovo mišljenje "najvjerojatnije temelji na grafijama". Prema njemu, "Sipurina, Sipurina in Provichio, Provichio Sipurina ili Sepurine, Sepurina di Provichio, Provichio Sipurina, pa i Suporine pisali su oni koji su pisati znali, često prema svom osobnom nahođenju".¹⁰ Ono što još treba reći jest da su mještani oduvijek svoje mjesto nazivali Šepurina, a ne u množini Šepurine, kako se ustalilo u službenim dokumentima, pri čemu nije poštovano pravopisno pravilo prema kome bi se toponimi trebali pisati onako kako je "udomaćeno u kraju".¹¹

Položaj

Otok Prvić smješten je uzduž obale sjeverozapadno od Šibenika. Od kopna je udaljen oko 900 metara, a od Šibenika oko pet morskih milja. Površina mu je 2,37 četvornih kilometara, a obalna crta proteže se oko devet kilometara. S obzirom na veličinu, ima zanimljiv sastav tla: uglavnom je sastavljen od dolomita, a samo manji jugozapadni dio ima vapnenačku strukturu. Zanimljivo je da je tlo susjednih otoka (Obonjan, Zmajan, Tijat...), kao i kopno na Srimi, sastavljeno od vapnenca.

Otok je umjereno valovit sa sedam brdašca visine 13 do 79 metara. To je zapazio putopisac Alberto Fortis te u svom djelu piše: "Izgled ovog otočića divan je i izdaleka dok izgled drugih susjednih otoka ne ugađa oku zbog previsokih, krševitih i golih brda."¹² Jednako tako ugodan je i pogled s otoka. S više mjesta na njemu može se u isto vrijeme promatrati šibenski arhipelag, prilaz i ulaz u kornatsko otočje, istočni Velebit, Dinara, Šibenski kanal i, pri povoljnim meteorološkim uvjetima, otok Vis.

⁸ K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 64.

⁹ Isto.

¹⁰ A. UKIĆ, *n. dj.* 50.

¹¹ Da ne bih unosio zbrku, u ovom tekstu dosljedno upotrebljavam "službeni" naziv – *Šepurine*. Drugi oblik imena mjesta u ovom članku pojavljuje se samo u navodima.

¹² Alberto FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Zagreb 1984., 110.

Prva naseljenost

Početak trajnijeg zadržavanja ljudi na otoku još nije utvrđen. Antičkih nalaza nije se našlo, no starohrvatske naušnice pronađene u jednom grobu, a koje se čuvaju u Arheološkom muzeju u Zagrebu, sugeriraju da se na otoku živjelo ili se posjećivao u 9. i 10. stoljeću.¹³

Pouzdana se može tvrditi da su stalnim naseljenicima prethodili povremeni stanovnici poput fratara ("pustinjaka") i šibenske vlastele, koja je ovdje imala kuće za odmor. Prema Ivanu Lučiću, šezdesetih godina 17. stoljeća "Prvić ima mnogo zaselaka koje su podigli Šibenčani, kamo često zalaze da se duhom odmore".¹⁴ U vrijeme izrade prvičkog Katastika 1825. godine na otoku je bilo 56 mirina s ukupnom površinom od 3.000 četvornih metara. Poznati su i njihovi vlasnici: Mazzola, Strizeo, Đadro, Simoning, Feruzzi, Cortelini...¹⁵ Ostaci tih građevina vidljivi su i danas kao ruševine, a najviše tek u tlocrtu. Neke od njih zajedno s posjedom na kojem se nalaze nose imena bivših vlasnika poput Taveličevo, a neki lokaliteti kao npr. Pomirišće (ispod mirina) sugeriraju da su se tu nekada nalazile građevine koje su nestale tijekom vremena. O tim građevinama svjedoče i kameni fragmenti ugrađeni u mnoge kasnije kuće koje su građene u maniri mediteranske pučke arhitekture. Tako se na samo jednoj kući mogu, "izvan konteksta", vidjeti tri različite (!) ukrasne konzole, a u jednom slučaju kao "običan kamen" u kuću je ugrađen plemićki grb. Jedina sačuvana profana građevina iz vremena prije nego što su se formirala naselja jest dvorac plemićke obitelji Draganić-Vrančić. Dvorac još nije stručno obrađen, a premda je u stambenoj funkciji, prilično je devastiran tako da se ne može pouzdano tvrditi što je ostalo od inventara odnosno predmeta o kojima je, vjerojatno na temelju osobnog uvida, pisao K. Stošić krajem prve polovice prošlog stoljeća: "U dvorovima stare plemićke obitelji Draganića-Vrančića u Šepurinama danas se nalaze ostaci negdašnjeg blagostanja. Postoji grb Vrančića, koji je u bakrotisku učinio Martin Kolunić Rota iz Šibenika, Tizijanova Madona s Djetićem, portret Fausta Vrančića od g. 1605., pergamene s rodoslovljima, nekoliko obiteljskih spisa, pisani Statutu grada Šibenika i Trogira, knjiga putovanja Antuna Vrančića I. izdanje, Divkovićeve Besjede, Povijest Baronija, razne teološke knjige. Neki se rukopisi odnose na Antuna i Fausta Vrančića."¹⁶ Na sjevernu stranu dvorca naslanja se obiteljska kapelica.

¹³ Zdenko VINSKI, "Starohrvatske naušnice u Arheološkom muzeju u Zagrebu", *Starohrvatska prosvjeta*, Split 1949., 1. I dok Vinski pomalo sumnja u lokalitet nalaza (naušnice su nađene "navodno u osamljenom grobu; drugih podataka nema", u uvodnim napomenama teksta "Prvić-regulacija: Povijesno-kulturna baština otoka Prvića" Frano Dujmović navodi da su naušnice "vjerojatno nađene na današnjem groblju sv. Roka" u Prvić Šepurinama, te da su ondje "nađeni i ulomci pleterne ornamentike iz istog doba". Dujmović je tekst napisao 1970. za potrebe Ureda za urbanizam i arhitekturu. Navedeno prema: *Šepurinski zbornik*, br. 1, 29.

¹⁴ K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 63.

¹⁵ A. UKIĆ, *n. dj.*, 61.

¹⁶ K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 165.

Spomenimo da je u Prvić Luci bila koliko-toliko očuvana kuća šibenske plemićke obitelji Difnić (Difnikova kuća) kojoj je prenamjenama, a obito posljedom u dječje odmarališta, posve izmijenjen izgled.

Formiranje stalnih naselja

Teško je pretpostaviti da je onih 56 građevina rasutih po otoku, prije nego što su na njemu formirana stalna naselja, služilo samo za odmor šibenskoj vlasteli. Netko je, naime, morao i uzorno obrađivati vrtove, podizati “krasne” vinograde i “plodne masline”, kako navodi Juraj Šižgorić pišući o Prviću pri kraju 16. stoljeća.¹⁷ Šižgorić nije najpouzdaniji izvor jer na istom mjestu govori i o “lijepim kućama pomoraca”, kojih tada zacijelo još nije moglo biti, no vjerojatno su imanja oko ladanjskih kuća bila djelomično obrađena, a to su radili neki nama još nepoznati ljudi koji su, pretpostavlja se, trajno ili privremeno živjeli u nekim od onih kuća.

Ovome treba uz određenu rezervu dodati i opis Ivana Lučića prema kome je već 1668. godine “sav otok zasađen lozama, maslinama i drugim plodnosnim stablima”.¹⁸ I Stošić je sumnjičav prema tolikom opsegu kultiviranosti otoka u navedeno vrijeme pa to iskazuje tako što u Lučićev navod umeće u zgradama svoju riječ “kaže”.

Pouzdana se može tvrditi da su oba naselja na otoku formirana od prebjega pred turskim pritiskom koje je šibenska vlastela naselila na svoja prvićka imanja. Najprije je utemeljena Prvić Luka u 16. stoljeću, a zatim Prvić Šepurine potkraj 17. stoljeća. Već smo spomenuli da su na Prvić prebjegli stanovnici stare Srime, no vrlo je vjerojatno da su pristizali i iz daljeg zaleđa. Stošić navodi da je “od najstarijih je žitelja” na prostoru današnje Šepurine “Ivan Vlaević reč. Mihатов 1546., od koga su nastali brojni Vlahovi i Mijati, a po nazivu vidi se, da je došao iz Zagorja”,¹⁹ odnosno Dalmatinske zagore.

Vlahov je najčešće prezime u Šepurini – pred Drugi svjetski rat ovdje su živjele 42 obitelji s tim prezimenom, a najurbaniziraniji dio mjesta i danas nosi ime Vlahova punta.

Prije ozbiljnijeg istraživanja u ovom radu nećemo se upuštati ni u navođenje ni u komentiranje demografskih podataka koji su nepouzdana, a često i kontradiktorni. Stoga iznosimo samo ono što je pouzdano, a to je da su nakon utemeljenja Šepurine kontinuirano demografski rasle, dosegaši najveći broj pred Prvi svjetski rat. To je bilo moguće zbog stabilnosti koju u otočnoj “zavjetrini” nisu remetile poznate pošasti koje bitno utječu na demografska kretanja.²⁰ Visok pomor novorođenčadi i male djece nadoknađivao je visoki

¹⁷ Isto, 157.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto, 63.

²⁰ Ratni i pljačkaški pohodi izgleda da su zaobilazili otok. Iako su Turci napadali Vodice te sredinom 17. stoljeća držali zaleđe i staru Srimu, na Prvić se nisu nikada iskricali. Je li ih u tome obeshrabrivala tvrđava podignuta uz more na sjevernoj strani otoka prema Srimi, o kojoj govori

fertilitet – nije bila rijetkost rađanja deset i više djece u obitelji. Ovdje treba dodati da na rast stanovništva nisu utjecala ni nova doseljenja, o čemu svjedoči struktura prezimena koja se uglavnom nije mijenjala. Povremeno bi došao tek pokoji obrtnik, učitelj ili svećenik, no većina njih samo se privremeno zadržavala na otoku. Sve je to uvjetovalo da je Prvić pred Prvi svjetski rat sa skoro tisuću i pol stanovnika po četvornom metru bio jedan od najnapučenijih jadranskih otoka.

Crkveni život

Razvoj mjesta usko je povezan s razvojem crkvenog života. Postoje nagađanja o nazočnosti benediktinaca na otoku još u 10. stoljeću,²¹ no pouzdano se može tvrditi jedino da su se trećeredci sv. Frane (koji se često nazivaju i “pustinjaci”) ovdje nastanili 1461. godine. Oko njihova samostana Gospe od milosti postupno će se formirati naselje Prvić Luka.²² Ti fratri glagoljaši dugo će pružati “vjerske usluge” svim stanovnicima otoka.

Sve do sredine 19. stoljeća na otoku će biti samo jedna župa sa sjedištem u Prvić Luci koju su držali fratri glagoljaši. No kako su Šepurine rasle, pa i brojem stanovnika nadmašile Prvić Luku, pojavila se potreba za formiranjem posebne župe. Odvajanje je započelo 9. prosinca 1830. godine, kad je u Šepurinama utemeljena “ekspozitura”, a do potpunog odvajanja došlo je 12. prosinca 1859. godine.²³

Okolo prve crkve posvećene sv. Jeleni odnosno Našašću sv. Križa, koja je sagrađena na obali, i danas se nalazi u središtu mjesta, postoje određene nejasnoće. U njezinu zabatnom trokutu iznad vrata stoji ploča iz koje je vidljivo da je posvećena između 1620. i 1626. godine.²⁴ Taj podatak može zbunjivati

Stošić, teško je reći, a upitno je i samo njezino postojanje. Nikakvih tragova od nje do danas nije sačuvan, a nema je ni među “mirinama” austrijskog Katastika iz 1825. Možda je jedini Turčin koji je stupio na ovo tlo bio onaj o kome je objavljena kratka vijest iz Šepurina u *Narodnom listu* od 29. siječnja 1876.: “Jučer je bio među njima jedan Turčin po imenu Ibrahim, koji je tražio kupovati svakovrsnog domaćeg oružja po ovom mjestu. I skupo ga je plaćao; ali kad to dočue starci sela, pošto glavar bi odsutan, odmah narediše Turčinu, da ostavi našeg naroda, jer da bi mu i tko prodao oružje, ne bi mu oni dopustili da ga nosi van mjesta. Kad to i još štogod doču Turčin, podvije rep i podje”. Izgleda da je i kuga zaobilazila Prvić. Prema predaji, otok je od nje jednom prilikom “spasio” sv. Roko jer su Šepurinjani poslušali njegovu “poruku” premjestivši svečano svečev kip iz kapele na današnjem groblju u crkvu sv. Jeleni u kojoj se i danas čuva. No samo postojanje kipa i Rokov kult govori da su mjestu i prije prijetile zarazne bolesti. Inače, za kužne bolesnike bila je određena karantena na susjednom otoku Lupcu, a Šibenčani su se za vrijeme zaraze uglavnom sklanjali na Zlarin.

²¹ Slavica VLAHOV, “Benediktinski samostan na Prviću”, *Šepurinski zbornik*, br. 1, 207.

²² U crkvi ovog samostana pokopan je “po svojoj želji” Faust Vrančić koji je umro u Mlecima 20. I. 1617. godine.

²³ Od tada pa do 1920. godine u šepurinskoj župi sv. mise služene su na latinskom jeziku, da bi se od te godine ponovno počelo glagoljati – sve do liturgijske reforme 60-ih godina prošlog stoljeća.

²⁴ Tekst na toj ploči već dugo je nečitak. U vrijeme kada je K. Stošić pisao svoju knjigu još se moglo pročitati sve osim zadnje brojke u godini posvećenja, stoga na njezino mjesto stavlja točkice: “MDCXX... CONSECRATVM AB I.MO VINCENTO ARRIGONO. EP. SINENICENSI

budući da je sa svojih 195 četvornih metara ta crkva veoma prostrana za naselje u nastajanju. Prema Stošiću, naime, u Šepurinama je 1748. godine (više od sto godina kasnije!) bilo tek 26 kuća!²⁵ Rješenje se možda krije u tome što je zabatna ploča s navedenim tekstom premještena s prethodne crkvice na koju je današnja "Stara crkva" jednostavno dograđena. Iako o toj prethodnoj crkvi nemamo nikakvih podataka i danas se ta dogradnja lako uočava.

Uz ovu crkvu 1804. godine podignut je zvonik u neoklasičnom stilu koji s pijacetom, skalinama, lođom nekadašnjega župnog dvora i kamenim stupom s korintskim kapitelom²⁶ uz koji je pričvršćen *šandarac*, predstavlja središnju vedutu Šepurina.

Burni razvoj mjesta u drugoj polovici 19. stoljeća učinio je "Staru crkvu" pretijesnom, te se pristupilo izgradnji nove, koja je 1878. godine posvećena Uznesenju bl. Djevice Marije.²⁷ Uz mještane izgradnju crkve je financirala država. Po dimenzijama to je jedna od najvećih crkava u Šibenskoj biskupiji. Crkveni inventar je manje zanimljiv od onog u "Staroj crkvi", budući da je opremana kasnije u vrijeme kada je prosperitet mjesta jenjavao. Pri tome je bilo i improvizacija: glavni oltar izrađen je od drva kao privremeno rješenje tako da je prilikom liturgijske reforme bez dvoumljenja uklonjen.²⁸ Najzanimljiviji je oltar sv. Fabijana i Sebastjana izrađen u radionici Pavla Bilinića u Splitu.²⁹ Taj oltar bi dobio na vrijednosti kad bi se utvrdilo da je oltarnu palu naslikao mladi Emanuel Vidović, o čemu se likovnjaci još spore.

Uz crkve u Šepurinama podignuto je i nekoliko kapelica. Već smo spomenuli kapelu uz dvorac Draganić-Vrančić. Na predjelu Trstevice nalazila se na imanju šibenske plemićke obitelji Divnić kapelica veličine 35 četvornih metara oko koje će se, nakon što je u mjestu bila utemeljena samostalna župa, formirati šepurinsko groblje. Zbog derutnosti, a možda i zbog koncepcije uređenja groblja, kapela je srušena prije Prvog svjetskog rata.³⁰ Od građevine je ostao samo zapadni zid koji se uklopio u zid samoga groblja. Prema tom ostatku kapela je bila solidno građena, a predaja govori da je bila nadsvođena. Od inventara se sačuvao skromni kipić sv. Roka koji se danas čuva u "Staroj crkvi".

PROCVRANTE IOANNE GARBELICH ET ANTONIO HANDRACICH IVDICIBUS. Iz toga zaključuje da je "ovu crkvu posvetio biskup V. Arrigoni god. 1620. ili nešto kasnije, jer je on umro 1626.". K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 163.

²⁵ K. STOŠIĆ, *n. dj.*, 162.

²⁶ Ni podrijetlo ovoga stupa nije utvrđeno. Pretpostavlja se da je donesen s nekoga antičkog lokaliteta u Dalmaciji.

²⁷ Iznad pobočnih vrata nalazi se natpis: SUMTIBUS GUBERNII ET ISTIUS RURIS – HAEC ECCLESIA FUNDITUS AEDIFICATA. A. S. 1878. – MERITO SPECIALI – ILL. MI AC REV. MI EPISCOPI SIBENICENSIS – D.D. ANTONII SURIA – SUB PROE. BUS ANTICH, CURSAR, ANTULOV. Na pročelju je natpis: HOC TEMPLUM AEDIFICATUM A. D. 1878.

²⁸ Prema predaji izgradnju glavnog oltara trebao je financirati Romano Vlahov, no kako je došlo do nekih nesporazuma, prišlo se ovoj improvizaciji.

²⁹ Taj oltar izrađen je u radionici Pavla Bilinića u Splitu 1897. godine, dakle u vrijeme kad je u navedenu radionicu kao naučnik stigao Ivan Meštrović.

³⁰ Stošić pogrešno navodi da je 1940. bez krova. On je vjerojatno mislio na započetu građevinu koju su mještani odlučili podignuti na sredini groblja nakon što je navedena kapelica bila srušena, no nikada nije dovršena.

Mještani su samoinicijativno podizali kapelice na rtovima otoka odnosno na prometnim mjestima, a na fasadama kuća napravili su više niša u kojima su bile izložene svetačke slike ili raspelo.³¹

Od sakralnih objekata treba još spomenuti željezni križ na najvišem vrhu susjednog otoka Tijata koji je u šepurinskom vlasništvu. Podignut je 1933. godine u sklopu jubileja 1900. obljetnice Kristove smrti. Prilikom iskapanja temelja, ispod jedne gomile pronađen je grob, na čijoj ploči je bio izdubljen križ. Grob nije bio otvoren niti je lokalitet arheološki obrađen. No na temelju iskaza očevidaca, Ante Škobalj je zaključio "da je to nadgrobna gomila iz kršćanskog vremena".³²

Kao i drugdje, crkva nije bila samo vjerska nego i značajna kulturološka činjenica. Ritam i raznolikost svetkovina, kao i cijeli niz pravila vezanih uz vjerovanja, obilježavao je cjelokupni život: od ophođenja do načina prehrane i odijevanja. Bratovštine su bile svojevrsni oblik društvenog okupljanja, a živopisni vjerski obredi, bilo u crkvi ili izvan nje, mogu se promatrati i u kontekstu kulturnih (scenskih) događaja. Posljednjih dvaju stoljeća djelovale su bratovštine sv. Roka, sv. Fabijana i Sebastjana, sv. Josipa i Gospe od Karmela. Jedno vrijeme u sklopu crkve djelovalo je i Djevojačko društvo. Osobito se svečano slavio mjesni patron sv. Roko. Dovoljno je spomenuti da je pred kraj 19. stoljeća više godina zaredom zadarski *Narodni list* uoči svetkovine donosio "program vatrometne predstave koji će izvršiti umjetnik Ermenegild Rebis u večer dne 15. tekućega prigodom svetkovine Sv. Roka u Prvić-Šepurinam".³³ Snažan dojam na puk svakako su ostavljali i obredi Velikog tjedna u kojem su središnje mjesto imali "žudije". Oni su se nazivali i "čuvari božjega groba", premda su sudjelovali i u obredima kao što je Kristovo uhićenje i Križni put. Uz kraći prekid, taj se obred održao sve do naših dana. "Bodulskom identitetu" mještana svakako je pridonosilo i glagoljanje u crkvi.³⁴

Razvoj mjesta

Prvić Šepurine su se formirale oko uvale na jugozapadnoj strani otoka u kojoj se s vremenom izgrađivala luka koja je prirodno bila zaštićena samo od sjevernih vjetrova. Stoga su se prema jugozapadu gradili lukobrani kako bi luka bila što zaštićenija te mogla primiti što više brodova. Zbog malo obradivih površina, kao i zbog zaštite od eventualnih upada s mora, kuće se u početku

³¹ Političke promjene nakon Drugog svjetskog rata dočekale su u derutnom stanju, da bi u narednom razdoblju bile urušene ili srušene. U novije vrijeme pojedini mještani samoinicijativno su obnovili kapelice sv. Frane i sv. Luce.

³² Ante ŠKOBALJ, *Obredne gomile*, Sveti križ na Čiovu 1970., 367.

³³ *Narodni list*, 10. VIII. 1896. Posljednja točka vatrometa bila je: "slava Sv. Roka sa fotogeničnim svjetlom na srebrene trakove, okružen sa 120 rubina, sa 150 svetlih kuglja i veselim pucanjem".

³⁴ Prema sjećanju autora, glagoljanje je bilo prilagođeno tako da se staroslavenski jezik u dijelovima obrada u kojem je zbor odgovarao, miješao s govornim jezikom. U obredima je i inače bilo mnogo duboko ukorijenjenih specifičnosti tako da su se novopridošli svećenici rađe prilagođavali pjevačima, nego sukobljavali s njima.

grade na neplodnim uzvisinama, da bi se kasnije «spuštale» prema moru. Da bi se sačuvali plodni vrtovi, te kuće su se podizale na nasipima. Tako je nastao prvi red do šezdesetak kuća uz more. Zbog zaštite od valova, kao i zbog jednostavnijeg pristupa moru ono se nastavilo nasipavati sve do druge polovice prošlog stoljeća. Tako je nastao današnji izgled središnjega mjesnog trga (“Šepurina”), kao i obala u dužini od oko jednog i pol kilometra.

Budući da kamen na otoku uglavnom nije bio pogodan za gradnju kuća, dovozio se sa susjednog otoka Tijata na kojem je bilo otvoreno više kamenoloma (*kava*). S Tijata se dovozio i “slobodan” kamen (*refuž*) kojim se nasipalo more. Kamen se klesao na mjestu gdje se gradila kuća, a podizali su je domaći majstori ili oni koji su dolazili pretežno s Hrvatskog primorja koji su se nazivali “Kirci”. U početku formiranja mjesta građene su prizemnice često pokrivene na “jednu vodu”, koje su se širenjem obitelji i boljim materijalnim položajem nadograđivale u visinu. Od sredine 19. stoljeća novogradnje se iz temelja podižu na više katova tako da je do kraja tog stoljeća izgrađeno šezdesetak kuća na četiri etaže: prizemlje, dva kata i visoko potkrovlje. Sve kuće, a često i gospodarski objekti, pokrivani su kupama “kanalicama”, koje su se proizvodile u Italiji. Osim dvije kuće koje su sagrađene u gradskoj maniri, šepurinske kuće nisu žbukane nego su zadržavale kamene fasade. Pri tome su i one najjednostavnije imale u otvorima pragove izrađene od bračkog kamena. Od njega je bila izrađivana i druga kamena galanterija: lukovi, krune od *gusterni*, kamenice za ulje, kamene konzole, kao i oluci preko kojih se u *gusterne* dovodila kišnica s krovova. Bračkim kamenom bile su popločane i bolje terase (*slari*). Na *slar* se stizalo kamenim stubištem, a iz njega se izravno ulazilo na “prvi pod”. *Slari* su imali kamene ograde koje su s jedne ili dvije strane građene s jednom stubom na kojoj se moglo sjediti. Osim za odmor, osobito u ljetnim večerima ili za grijanje na suncu za vedre zimske bure (ako je kuća bila okrenuta prema jugu), *slar* je služio za sušenje robe i ljetine, osobito smokava, a na njemu su se obavljali i neki pripremni poslovi za poljoprivredu i ribarstvo.

Ispod *slara* često se zidala *gusterna* u koju se skupljala kišnica. Tek nekoliko *gusterni* izgrađeno je u samoj kući ili podalje od nje.

Zbog skućenog prostora mnoge kuće nisu imale dvorišta, nego su njihovu ulogu igrali prikladni prostori u blizini kuće.

Raspored u kući bio je posvuda isti. U prizemlju je bila konoba, na katu/katovima se spavalo, a u potkrovlju boravilo. Tu je bilo otvoreno ložište (*ko-minj*) a u neposrednoj blizini *šumarica* (mjesto gdje se držao ogrjev) i *vodarica* (uzdignuto mjesto na kojem je stajala voda) te *kasuni* u kojima se čuvala hrana. Posebni *kasuni* bili su predviđeni za čuvanje suhih smokava.

Na *gornjem podu*, kako se nazivalo potkrovlje, u kućama koje nisu imale *privraće* nego su izravno komunicirale s ulicom ili rivom – a takvih nije bilo malo – nalazio se i improvizirani zahod.

Zbog bolje cirkulacije dima, s obzirom na to da je ložište bilo u potkrovlju te je put dima bio kratak, na krovovima su podizani impozantni dimnjaci.

Građeni su od cigle i redovito ožbukani. Otvori na njima (kroz jedne je izlazio dim, a drugi su pospješivali cirkulaciju zraka) pružali su priliku majstorima (u pravilu to nisu bili oni koji su zidali u kamenu) da stvore maštovite oblike. Oni su to i radili, tako da je bilo teško naći dva ista dimnjaka u mjestu.

Rodna kuća Jere Jareba u Prvić Šepurini

Svaki kat u kući uglavnom je činio jednu prostoriju. U početku je to bilo zbog takve kulture stanovanja, a kasnije kad su se kuće dijelile među braćom, prostor se suzio pa se nije imalo što pregrađivati.³⁵

Tek nakon Drugoga svjetskog rata mijenjat će navedena struktura kuće. I to sasvim. Dnevni boravak s kuhinjom spustit će se u prizemlje ili na prvi kat (tamo gdje su se vinogradi još održavali trebalo je zadržati konobu), a potkrovlje će se prilagoditi za spavanje. Toj promjeni vjerojatno su se najviše razveselile žene koje više nisu morale vući vodu, ogrjev i sve ostalo na najviši kat.

Zbog uštede prostora, šepurinske kuće građene su u nizovima (i po dvadesetak u nizu) te u manjim ili većim skupinama, a sve to bilo je grupirano na malom prostoru koji je prošaran ulicama, od kojih se neke sijeku pod pravim kutom, a sve vode prema luci odnosno mjesnom trgu. Glavne ulice u mjestu

³⁵ Sobe po katovima rađene su krajem 19. stoljeća dok je trajala konjunktura vina te se gradile nove kuće, a starije još nisu bile podijeljene među braćom. Nostalgично se sjećajući tog vremena, dvadesetak godina kasnije, pučki pjesnik Vicko Mišurac u svojoj knjizi *Pjesma o biedi i nevolji dalmatinskog seljaka i življenju u Zapadnoj Australiji (Western Australia)*, Šibenik 1912., piše:

Uza vino ulje je rodilo
Oh onda je sveto doba bilo,
Bilo žita i bilo voćaka,
U marljiva našega seljaka.

On za sve to lijep je novac hvato,
U kući mu bilo obilato,
Svega brate što je od potrebe,
Da obitelj prehrani i sebe.

Baštine je marno obrađivo.
I nanovo kuće sagrađivo,
Po kućama sobe se redale,
Raznovrsnim bojama bojale.

bile su pokrivena kamenim oblucima. Da se razbije jednoličnost površine, na nekim mjestima su rađeni jednostavni ornamenti.

Mjesto je imalo povremenu javnu rasvjetu i prije nego što je došla električna energija 1954. godine. U određeno doba godine (osobito za vrijeme berbe grožđa), na šesnaest punktova u mjestu, na trajne željezne konstrukcije, postavljali su se ferali koji su osvjetljavali ulice.

Gospodarstvo

Osnovna gospodarska djelatnost od nastanka mjesta je poljoprivreda u kojoj prevladava vinogradarstvo.

Vinova loza sadila se na vlastitom posjedu ali i na posjedima šibenskih plemićkih odnosno građanskih obitelji.³⁶ U ovom posljednjem slučaju posjedovno-zemljišni odnos između vlasnika zemlje i onoga tko ju obrađuje bio je kolonatski. Težak je vlasniku zemlje imao obvezu davati od jedne polovine do jedne petine godišnjeg uroda. Visina davanja uglavnom je ovisila o tome je li težak dobio kultivirani posjed ili ga je tek trebao obraditi. Kolonatski odnos održao se unatoč burnim promjenama koje je proživljavala Dalmacija, od kraja 18. te cijelo 19. stoljeće. Preživio je i ukidanje kmetstva u Monarhiji 1848. godine, te su mnogi Šepurinjanici postali vlasnici zemlje tek agrarnom reformom u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca.³⁷

Premda je otok Prvić bio čitav obrađen, njegova površina bila je nedostatna za proizvodnju "života" za više od tri tisuće stanovnika. Stoga, od dolaska na otok, Šepurinjanici šire posjede izvan njega na susjedno kopno i otoke. Na istoku se njihovi posjedi približavaju Šibenskom kanalu, a na zapadu ulaze u općinu Tisno. Također obrađuju značajni dio otoka Tijata te manje površine na otocima Banjevac, Žirije i Mišnjak. Tako se dogodio jedinstveni fenomen da su Šepurinjanici imali posjede u sedam katastarskih općina (Prvić, Zaton, Vodice, Tisno, Tribunj, Zlarin i Žirje) i četiri političke općine (Zlarin, Šibenik, Tisno i Vodice).

Posjedi su se širili postupno tijekom 18. i 19. stoljeća. Osobito se mnogo krčilo u drugoj polovici 19. stoljeća kada je zbog biljnih bolesti u Italiji i Francuskoj porasla konjunktura vina. Računa se da su u rodnim godinama u posljednjim desetljećima tog stoljeća šepurinski vinogradari proizveli više od 200 vagona vina.

³⁶ Bile su to obitelji: Divnić (Difnico), Draganić, Perora, Cortellini, Donzeli, Domini, Brazetti, Bioni, Marini, Striseo, Mazzola, Inchiostri, Belamarić, Fondra, Marotti, Mattiazzi, Poletti, Đadrov, Simonini i neki drugi. Zemlju su u zakup davale i crkvene ustanove: šibenski samostani sv. Frane, sv. Lucije, sv. Katarine i sv. Dominika kao i samostan Gospe od Milosti u Prvić Luci te šibenski Mali kaptol i šibenska Katedrala. A. UKIĆ, *n. dj.*, 14.

³⁷ Talijani su za vrijeme okupacije u srpnju 1919. godine izdali naredbu "o dužnostima kolona da uredno daju gospodarima zemlje njihov dominikal", a odmah nakon okupacije oglasio bi se biskupski ordinarijat u Šibeniku pozivajući vjernike da uredno daju "dohodak gospodarima zemalja". Prema B. STULLI, *n. dj.*, 36.

Prodaja vina bila je organizirana. Kupovali su ga pretežno trgovci iz Trsta, Istre, Rijeke i Senja. Prema Ukiću, “trgovci su imali svoje posrednike na Prviću, koji bi za njih obavljali prethodne radnje, tako je proces prodaje i izvoza tekao kontinuirano i dosta dobro organizirano”.³⁸ Vino su prevozili pretežno brodari iz Rovinja i Voloskog. Oni su pri dolasku dovozili drvenu građu koja se u domaćinstvu dosta koristila, a nije je bilo na šepurinskim posjedima.

O kvaliteti tog vina danas je teško govoriti. Njegovu trajnost osobito je ugrožavala činjenica što su konobe bile na razini ili tek nešto ispod zemlje te se vino nije moglo čuvati na primjerenj temperaturi. Zato su konobe građene bez prozora, s malim otvorima za prozračivanje tzv. *ferjadama* te s vratima koja nisu bila izložena suncu. Zbog navedenih razloga vino se nastojalo prodati što prije. Jasno da je prema kazivanjima ono bilo vrhunske kvalitete, no izgleda da su dalmatinska vina u to vrijeme za Francuze bila tek poluproizvod koji su oni dalje dotjerivali prema svom ukusu. Osim toga, šepurinska vina nisu bila sortna, jer je u gotovo svakom vinogradu bilo više sorta loze. Grožđe se prilikom prerade nije razvrstavalo, osim što se odvajalo crno od bijelog, tako da su Šepurinjanima imali samo dvije vrste vina: *crno* i *žutinu*. Samo su neki od sušenoga bijeloga grožđa *marashtine* pravili istoimeno desertno vino. *Marashtine* je bilo malo te je služila isključivo za poklon, čašćenje ili za okrjepu u slučaju bolesti. I “obično” vino rijetko se pilo u obitelji. Taj privilegij imali su samo bolje stojeći kućedomaćini. Dobra strana te “nepravde” bila je što je u mjestu alkoholizam bio gotovo nepoznat.

Unatoč navedenim problemima s čuvanjem vina, ono je ipak znalo imati vrlo visoku kvalitetu o čemu svjedoče nagrade koje je dobivalo na raznim sajmovima u zemlji. Tako je župnik Ante Šurija 1891. godine na zagrebačkoj izložbi vina bio nagrađen “počastnom diplomom i velikom kolajnom”.³⁹

Od dropa se radila kvasina koja se dosta upotrebljavala u domaćinstvu, a mnogi su je i prodavali. Rakija se počela peći relativno kasno i to od dropa, ali i od suhih smokava lošije kvalitete, dok su one bolje služile za prehranu.

Upravo u monokulturnoj proizvodnji vina i njegovoj izvrsnoj prođi u navedenom razdoblju, nalazi se odgovor na pitanje o visokoj urbaniziranosti ovoga otočkog mjesta. Stoga vrijeme gradnje “Nove crkve” (kako se kolokvijalno zove i danas) nije slučajno, kao ni to da su iste godine (1878.) sagrađene i najviše kuće koje dominiraju Šepurinama.

Nazadak koji će nakon toga uslijediti događat će se postupno. Najprije će oslabiti konjunktura vina zbog oporavka francuskih vinograda, zatim će *Vinska klauzula*⁴⁰ oboriti cijene vina, da bi zatim peronospora oštetila i šepurinske vinograde.⁴¹

³⁸ A. UKIĆ, *n. dj.*, 17.

³⁹ *Narodni list*, 11. XI. 1891.

⁴⁰ Vinska klauzula je dio trgovačkog ugovora sklopljenog između Italije i Austrije 1891. (stupio na snagu sljedeće godine) koji je pogodio plasiranje talijanskog vina na tržište Monarhije.

⁴¹ Peronospora je Šepurinama zaprijetila 1897., no izgleda da tada još nije prčinila znatniju štetu. Poučeni iskustvima drugih, vinogradari su odmah počeli saditi *amerikansku lozu* tako da

Tada će se i na šepurinskom primjeru pokazati sve slabosti monokulturne proizvodnje: mjesto će kliziti u krizu od koje se nikada više neće oporaviti.⁴²

Osim vinove loze Šepurinjani su uzgajali masline, smokve i drugo voće te povrće i žitarice. Nije bilo posebnih maslinika, nego su se masline sadile uglavnom po rubovima vinograda. Ulje, koje se pravilo u nekoliko *makina* u samom mjestu, uvijek je bilo skupo, a s obzirom na način prehrane, jedva ga je bilo dovoljno za obiteljske potrebe. Samo rijetki, i to u osobito rodnim godinama, imali su ga i za prodaju. Smokve su se sušile i imale su važno mjesto u prehrani. Uglavnom se nisu prodavale za razliku od višanja koje su se proizvođile za tržište. Bajame su se većim dijelom konzumirale, a manjim prodavale. Murve, trešnje i pokoja breskva i oskоруša sadile su se tek usput, i to ne svaka obitelj. Povrće je zauzimalo važno mjesto u prehrani. Vrtovi u kojima se uzgajalo nalazili su se na otoku i to bliže obali gdje je prirodnim ispiranjem bio deblji sloj zemlje. Najviše se sijala blitva, repa i mahunarke (bob, grašak, slanutak), koje su se jele svježe i sušene. Zbog male površine vrtova i nedostatka vode, salata se uglavnom nije uzgajala. Krumpir se počeo uzgajati dosta kasno i nije ga bilo dovoljno. Na rijetkim njevama sijale su se žitarice. Brašna nije bilo dovoljno te se veći dio godine kupovalo.⁴³

Budući da pašnjaka nije bilo, stočarstvo je bilo nerazvijeno. No svaka je obitelj morala imati barem magarca zbog transporta. Toj svrsi služile su i kobile i mazge. Svaka je obitelj nastojala imati kozu zbog mlijeka za djecu te pokoju ovcu radi vune. Sir se nabavljao na Srimi.⁴⁴ Životinje se uglavnom nisu izvođile na ispašu, nego su hranjene u kocu travom i granjem koje bi se donosilo prilikom vraćanja iz polja. U vrijeme kada nije bilo poljskih radova, trava se za stoku brala⁴⁵ na otoku Tijatu, gdje se sjeklo i drvo za vatru na kojoj se pripremala hrana.

nova pojava filoksera 1905. nije imala one katastrofalne posljedice kao u nekim drugim mjestima Dalmacije. Doduše, 1897. prvi put se govori o gladi, no Šepurinjani ipak odbijaju vladinu pomoć u kukuruzu jer navodno nije kvalitetan (*Narodni list*, 27. IV. 1897.), 1898. održava se vatom (*Narodni list*, 10. VIII. 1898.) a 1901. podižu slavoluci u čast sv. Roka, u Seosku blagajnu i dalje se slijeva novac (*Narodni list*, 26. i 30. IV. 1902.), a još se grade i nove kuće.

⁴² Ovdje treba napomenuti da monokultura nije bila neki hir ili kriva procjena. Ljudi su jednostavno koristili jedinu komparativnu prednost koju su imali. Da nije bilo vinogradarstva ne bi bilo ni onog razdoblja prosperiteta.

⁴³ Kruh se nije pekao kod kuće, nego u pećima koje su bile raspoređene po pojedinim dijelovima mjesta. Pekle su ga obično žene kojima je to bilo tek usputno zanimanje. Pečenje se "plaćalo" malim hljebovima kruha koji se ostavljao vlasniku peći.

⁴⁴ Prema kazivanju Jere Jareba autoru, u sjećanju iz djetinjstva ostao mu je *sir iz ulja* kojim ga je nudila rodbina u Šepurinama nakon nedjeljne mise, na koju je dolazio sa Srime.

⁴⁵ Zbog konfiguracije zemljišta, kosa je u šepurini bila nepoznata alatka. Trava se brala, odnosno, kako se govorilo, "gulila" ručno – često i s korijenom. To su radile samo žene.

Ribarstvo

Teški životni uvjeti natjerali su Šepurinjane da se bave ribarstvom od samog dolaska na otok.⁴⁶ Premda im je to bilo usputno zanimanje⁴⁷, na tom polju postizali su značajne rezultate. Štoviše, po broju ribarskih lađa, mreža i drugog alata oni su prednjačili u odnosu na druga mjesta na šibenskom području.⁴⁸

Ribarilo se oko Prvića i susjednih otoka, a glavne *pošte* bile su u akvatoriju otoka Žirije. Šepurinjani su se “pružali” i do Kornata, premda im je tamo bio zabranjen lov zbog čega je znalo doći do sukoba s drugim ribarima.⁴⁹

U Operato dell Estimo Censuario del Comune di Provicio za 1840. i 1841. godinu nalazimo ove podatke o prvićkom ribarstvu: “Ribarstvo je na ovom otoku i dalje važna grana privrede pučanstva. Ribolovom se bavi oko 310 stanovnika s 57 opremljenih lađa. Međutim ako uzmemo u obzir da je 1792. u Prviću bilo registrirano ukupno 79 lađa, a od toga za lov srdela i gavuna 56, mogli bismo izvesti zaključak da i na ovom otoku ribolov ne samo stagnira, nego i pokazuje očitu tendenciju opadanja. Poput Zlarinjana, i Prvićani se posvećuju pomorstvu, ali u manjem broju.”⁵⁰

Za stagniranje ribolova na Prviću uzrok bi prije mogao biti što su se Šepurinjani sve više posvećivali novom krčenju za sadnju vinove loze, nego orijentacija na pomorstvo koje u Šepurinama kao samostalna djelatnost nikad nije bilo osobito zastupljeno.

Ulovljena riba prodavala se svježa, a ako su to bile srdele, onda i soljena. Solilo se u skladištima na Žiriju, ali i kod kuće. Dio srdela za soljenje otkupljivali su rovinjski trgovci na licu mjesta. Slane srdele bile su visoke kvalitete te su se bez problema prodavale od Trsta do Napuljskog Kraljevstva pa i dalje.

⁴⁶ Prema nekim podacima Šepurinjani su se do pred kraj 18. stoljeća bavili vadenjem koralja i spužvi. Vidi A. UKIĆ, *n. dj.*, 11.

⁴⁷ Sve do duboko u 20. stoljeće bilo je malo pojedinaca koji su se bavili isključivo ribarstvom. Svaka, pa i “ribarska” obitelj imala je svoju zemlju koju je obrađivala i po tome se nisu razlikovali od drugih obitelji u mjestu. Uostalom, ribarili su samo muškarci pa je u tom slučaju teret obrađivanja zemlje pao na žene. No žene ipak nisu obavljale sve poljske radove – špricanje (*polivanje*), obrezivanje i navrtanje bio je isključivo muški posao.

⁴⁸ Vidjeti: A. UKIĆ, *n. dj.*, 22. Pri utvrđivanju udjela Šepurinjana u ribarstvu na šibenskom području teškoću stvara što se podaci o tome daju ukupno za cijeli otok. Stoga, ako se uzme u obzir da su Šepurinjani imali znatno više zemlje od Lučana, možemo pretpostaviti da su bili više angažirani u ribarstvu u navedenom vremenu. U 20. stoljeću pak kada se postupno napušta poljoprivreda, stanje se mijenja. Nakon Drugog svjetskog rata Lučani će se ribolovom baviti više individualno, a Šepurinjani grupno – u lovu za koji je potrebna ribarska družina kao što je ribarenje mrežama *plivaricom*, *kočom* ili *migavicom*. Za Šepurine je karakteristično i “obiteljsko” ribarenjem *malom tratom* (mrežom), no to je bilo samo usputno. Ta kontradikcija da se poljoprivrednici bave ribarstvom samo je prividna – Šepurinjani moraju imati lađe zbog odlaska na kopno, a kad ih već imaju onda su ih koristili i u ribarske svrhe.

⁴⁹ *Narodni list*, 3. VII. 1889.

⁵⁰ Prema A. UKIĆ, *n. dj.*, 24.

Pomorstvo

S obzirom na to da im se većina posjeda nalazila na kopnu, plovidba morem Šepurinjanima je bila neizbježna. U početku su vjerojatno plovili veslajući, dok su jedra počeli upotrebljavati kasnije. To se može zaključiti po tome što je terminologija vezana uz veslanje na hrvatskom jeziku, dok je ona koja se odnosi na jedrenje pretežno na talijanskom.⁵¹ Većina šepurinskih brodova bila su tipa *gajete*, dužine od sedam do nešto više od osam metara. Takvi brodovi bili su jednostavni za manevar, mogli su ukrcati i radnu stoku te prevoziti rasuti materijal za gradnju, drva ili ljetinu. Gajete su imale četiri vesla kojima su po određenim pravilima⁵² veslale žene i muškarci. *Leuti*, nešto veći brodovi od gajeta, pojavit će se kasnije i nikada neće biti zastupljeni u značajnijem broju. Iako je svaka obitelj imala posjede na kopnu, nisu svi imali vlastiti brod. No problema oko prijevoza nije bilo kako zbog solidarnosti, tako i zbog ispomoći prilikom plovidbe odnosno pri navlačenju broda na *škver* kad ga je trebalo popraviti. Zbog lakšeg pristajanja i manipulacije s materijalom, Šepurinjani su sami izgradili prikladne rive u Tribunju, Vodicama i na Srimi.

Osim u navedene svrhe, isti brodovi služili su i za ribarenje, vađenje pijeska te prometovanje do Zlarina zbog administrativnih i Šibenika radi trgovačkih poslova. Od kraja 80-ih godina 19. stoljeća Šepurine će s tim mjestima povezivati redovita parobrodarska pruga.

Jedini Šepurinjanin koji je sudjelovao u trgovačkom prijevozu vlastitim brodom bio je Gušte Kursar. Po tome su Šepurinjani ponešto zaostajali za Lučanima, a osobito za Zlarinjanima.

Navedeni brodovi nisu se gradili na Prviću. Za njihov popravak služila su dva *škvera* u središtu mjesta, koji su bili u funkciji do sredine pedesetih odnosno osamdesetih godina prošlog stoljeća.

Šepurinjani su se dosta kasno otisnuli na more kao mornari na trgovačkoj mornarici – u značajnijem broju tek nakon krize u vinogradarstvu. Prvi među njima su većinom plovili na austrijskom Lloyd.

Obrt

Posve koncentrirani na poljoprivredu, Šepurinjani se nisu bavili zanatima nego su to prepuštali majstorima koji su dolazili na otok. Najpotrebniji su bili zidari i kalafati koji su vjerojatno stigli prvi. Poljoprivredne alatke izrađivali su kovači koji su dolazili iz Trogira, a bačve majstori iz Hrvatskog primorja. U mjestu je dulje ili kraće boravio užar koji je izrađivao konope za potrebe ribarstva i poljoprivrede. Jedan od njih bio je Slovak. Određenu ulogu imale su i supruge ovih obrtnika. Osim što su same tkale, one su u toj vještini podučavale domaće djevojke i žene.

⁵¹ Ante KURSAR, "Zapisi iz pomoračkog života starih Šepurinjana", *Čakavska rič*, br. 2, Split 1978.

⁵² Žene npr. nisu smjele biti u krmenom dijelu gdje se upravljalo brodom, pa ni veslati na krmenom veslu (*na paradi*) na kojem je inače to bilo najlakše.

Zanimljivo je da su Šepurinjanini davali vrsne majstore ali izvan Šepurina. Rođeni Šepurinjanin je Romano Vlahov (1838.-1895.) trgovac i poznati proizvođač likera u Zadru. Iz Šepurina je također i Jakov Cukrov (1838.-1902.) koji od 1875. godine drži staru splitsku ljevaonicu čiji su najznačajniji proizvod bila poznata zvana. U 19. stoljeću u Šepurinama su se rodili, a izvan njih djelovali "majstori duha" franjevac Ante Antić (1893.-1965), koji je kandidat za blaženika Katoličke crkve, te Ambroz Vlahov (1895.-1977.), franjevac-konventualac koji je bio djelatnik u katoličkim društvima između dvaju svjetskih ratova, a drži ga se osnivačem prvoga križarskog društva za mladež 1930. godine na Sv. Duhu u Zagrebu.⁵³ Njima se svakako može pridružiti i Vicko Mišurac koji je napisao više knjiga, a najpoznatija obrađuje iseljeničku problematiku i vrijedni je izvor za istraživanje povijesti iseljeničtva iz Dalmacije do Prvoga svjetskog rata.

U Šepurinama je bilo više dućana mješovite robe i gostionica. Te djelatnosti Šepurinjanini nisu prepuštali "strancima", nego su ih sami obavljali.

Navedeni obrtnici nisu mogli zadovoljavati sve potrebe koje je nametao svakidašnji život na otoku. Mnogo toga, kako piše A. Ukić, "podmirivalo se u okviru samih domaćinstava, prela se vuna, plele 'bičve' i drugo pletivo, pravili opanci, tkalo i šivalo; mljelo se u kućnim žrvnjevima i pekao kruh na 'kominju' ili krušnim pećima, potkivalo konje i mazge, popravljalo poljoprivredne alate; gradilo kuće i gospodarske zgrade, štale i koce; plelo mreže, šilo jedra i popravljalo brodove".⁵⁴

Školstvo

O pismenosti na Prviću može se govoriti tek od početka 19. stoljeća, a podučavali su fratri.⁵⁵ Školstvo se formalno počinje razvijati početkom 40-ih godina tog stoljeća kada je otvorena niža muška škola. U Šepurinama je tada bilo 72 muške djece u dobi od 6 do 12 godina, no nije nam poznato koliko je od njih polazilo školu. Poznato je da su mnogi roditelji, zbog nedostatka radne snage, izbjegavali slati djecu u školu ili su ih ispisivali iz nje. Kakva je bila sudbina te škole nije nam poznato, no možemo pretpostaviti da se nije uklapala u današnje predodžbe o školi, a vjerojatno nije dugo ni opstojala. Stoga se o stvarnom početku školstva može govoriti tek od 1. studenoga 1877. godine, kad je u Šepurinama počela s radom osnovna škola. Prve dvije godine radilo se o "pomoćnoj školi", kakvih je tada u Dalmaciji bilo 78. Prvi učitelji bili su svećenici Frane Stremić i Juraj Baldoni. U prvoj školskoj godini bila su upisana 44 učenika rođena između 1865. i 1871. godine, a što upućuje da je odziv bio mali, a vjerojatno je bilo i mnogo onih koji su odustajali. Od 1883. godine škola će biti četverogodišnja i u nju će se godišnje prosječno upisivati 44 učenika.

⁵³ Vidjeti: *Hrvatski katolički pokret, Zbornik radova*, ur. Zlatko MATIJEVIĆ, Zagreb 2002., 842.

⁵⁴ A. UKIĆ, *n. dj.*, 30.

⁵⁵ O razvoju školstva u Šepurinama vidjeti: A. UKIĆ, "Pučka škola u Šepurini 1877.-1910.", *Šepurinski zbornik*, br. 1, 93.

Početak 1890-tih godina u školu se uvodi V. i VI. razred, a u nazivu joj stoji "Općenita pučka škola". U njoj su se od I. do VI. razreda predavali predmeti: čudorednost, marljivost, vjeronauk, narodni jezik, računovodstvo, krasopis, crtanje s mjerstvenim oblicima, pjevanje, gimnastika, zemljopis, povijest, prirodopis, fizika, poljodjelstvo. Škola je došla u krizu 1905. godine kada je učitelj Petar Krnić završio u zatvoru radi pronevjere u seoskoj blagajni koju je vodio. Škola će se u međuvremenu otvarati i zatvarati da bi konačno 1910. godine prekinula rad na dulje vrijeme.

Iako su postojale rezerve prema školi, ona je tijekom tridesetak godina djelovanja postala očita potreba te su mještani s negodovanje reagirali već na njezino prvo zatvaranje u veljači 1905. godine. Stoga "prepuštajući" slučaj učitelja Krnića "na rješavanje sudbenom stolu", oni mole "nadležnu školsku vlast da se što prije pobrine za našu školsku djecu, koja su ima već dvanaest dana bez škole".⁵⁶ Problem škole u međuvremenu će se politizirati, a sve više će se naglašavati i problemi s njezinim neodgovarajućim prostorijama, te će se u novom obraćanju javnosti mještani tužiti da "nemaju škole", te "da im za školu služe tiesne i nezdrave prostorije". Škola je, doduše, dobila "nadopunjak", ali je i taj "u tamnim i tiesnim prostorijam". Uz skretanje pozornosti i na nepostojanje ženske škole, mještani zaključuju: "Učitelj u zatvoru, njegova žena učiteljica betežna, škola uvijek zatvorena, ali sa svim tim, da viša vlast nije smatrala za shodno, da doskoči nestašici obuke u mjestu od 1800 stanovnika. U istinu, trebalo bi da se školska vlast makne!"⁵⁷

Kako se školska vlast nije micala, mjesto je "težkim žrtvama" kupilo zemljište za gradnju škole iskazujući spremnost "kroz dvie-tri godine podignuti kuću za školu", no kako ne mogu "pregoriti" da im djeca do tada ostanu "bez blagodati pučke naobrazbe", traže od pokrajinskog Školskog vijeća da do tada barem provizorno riješi problem. "Nama je do djece, do njihove pouke i uzgoja i za to ćemo svaku žrtvu podneti", pisali su u dopisu.⁵⁸ Mještani će ispuniti obećanje i pred Prvi svjetski rat u središtu mjesta podignut će novu školsku zgradu⁵⁹ u kojoj će se nastava početi održavati tek 1921. godine. Do odgode s otvaranjem škole došlo je vjerojatno zbog rata te kasnije talijanske okupacije. Iako će mjesto u međuvremenu stagnirati, pred Drugi svjetski rat bit će sagrađena moderna monumentalna školska zgrada koja dominira mjestom.⁶⁰

Osim osnovne škole, u Šepurinama je pred kraj 19. stoljeća djelovala i "nedjeljno-svetačka škola",⁶¹ koju su pohađale osobe starije od 14 godina. Škola je

⁵⁶ *Narodni list*, 22. II. 1905.

⁵⁷ *Hrvatska rieč*, 23. XII. 1905.

⁵⁸ Isto, 13. IV. 1910.

⁵⁹ Prema kazivanju mještana u nju će biti ugrađen dio materijala od srušene kapelice sv. Roka. Je li to bio i uzrok njezina rušenja?

⁶⁰ Škola je depopulacijom početkom 70-ih godina prošlog stoljeća napuštena i devastirana, te joj prethodi ili prenamjena u turističke svrhe ili rušenje. U međuvremenu se škola uselila u prikladnu manju zgradu. "Stara škola" koja je na sebi nosila pečat ubrzane gradnje, sredinom 80-ih godina je srušena, a na njezinu mjestu podignuta je nova zgrada za višestruku namjenu, za koju mnogi drže da predstavlja agresiju u ambijentu pučke arhitekture.

⁶¹ Ime je nosila po danima održavanja nastave.

trajala od listopada do svibnja, a u njoj su se predavali sljedeći predmeti: naukovni jezik, računovodstvo, zemljopis, povijest i poljodjelstvo. Posebna pozornost poklanjala se podučavanju vještina koje su potrebne u vinogradarstvu: uzgoju, rezanju, navrtanju, bolestima i zaštiti vinove loze.⁶²

Danas je teško odrediti opseg i kvalitetu pismenosti u Šepurinama do Prvoga svjetskog rata. Neki nam podaci ipak govore da je i u 19. stoljeću u Šepurinama uz nepismene, one koji se znaju samo potpisati i polupismene, bilo i članova kulturnih društava, pretplatnika novina ali i onih koji su se već okušavali na literarnom polju. Tako se na popisu članova Svetojeronimskog društva 1879. godine nalaze i “poljodjelci iz Šepurine: Vlahov Šime, Cukrov Lovre i Cukrov Martin Matin”,⁶³ a iste im se godine pridružio i Tome Vlahov Tomin.⁶⁴ Obzirom na brojne dopise iz Šepurina koji su objavljivani u dalmatinskom tisku može se zaključiti da su se te novine (zadarski *Narodni list*, splitski *Pučki list*, šibenska *Hrvatska rieč*) kupovale i čitale. O tome nešto saznajemo sa stranica tih novina na mjestima gdje se uredništvo obraća pretplatnicima. Tako je *Pučki list*, koji je bio specijaliziran za probleme težaka, od početka izlaženja imao u Šepurinama povjerenika kojemu npr. 6. svibnja 1892. godine iz redakcije javljaju da mu šalju 40 primjeraka lista, “25 za stare i 15 za nove, kako javiste”.⁶⁵ Sličnih obavijesti bit će i u sljedećim godinama. *Pučkom listu* poslat će svoj literarni rad V. M. iz Šepurine, a urednik će mu odgovoriti: “I priča i domišljajke po volji. Čim bude prostora tiskat ćemo”.⁶⁶

Nacionalna svijest

Stanje nacionalne svijesti i s time povezana politička opredjeljenja u Šepurinama nisu bitno odudarala od drugih dalmatinskih sredina. O tome imamo dosta podataka, no u njima se nije jednostavno snaći jer su informacije koje do nas stižu obojene političkim stajalištima informatora. Ono što je očito je da se od obnove političkog života 1860. godine u Šepurinama događa žestok sukob između autonomaša (*tolomaša*) i narodnjaka, te da je zlarinska općina u kojoj su Šepurine participirale s četvrtinom stanovnika, među posljednjima u Dalmaciji – tek 1912. godine – došla u narodnjačke ruke.⁶⁷

Prvi podatak o političkim stajalištima u Šepurinama nalazimo u jednom dopisu koji će iz zlarinske općine biti upućen autonomaškom lideru Luigiju Lapenni u Zadar. Povod je bilo nastojanje općinskog “odlomka” Krapanj-Gre-

⁶² Podatke o ovoj školi donosi A. Ukić, koji navodi da je “o tome vođena uredna evidencija”, no “nije vidljivo tko je ovu školu vodio”. A. UKIĆ, “Pučka škola u Šepurini 1877.-1910.”, 101.

⁶³ *Narodni list*, 1. III. 1879.

⁶⁴ Isto, 26. XI. 1879.

⁶⁵ *Pučki list*, 6. V. 1892.

⁶⁶ Isto, 16. II. 1894. Iza inicijala nalazi se ime Vicka Mišurca. Njemu je isti list u broju od 19. srpnja 1894. poručivao: “Ljep je nauk, što se crpi iz one pismice, ali valja je puno bolje okresati. Navratite se iznova čekićem na nju, pa nam ju opet pošaljite”. *Hrvatska rieč* će u broju od 30. rujna 1910. reklamirati Mišurčevu knjigu *Život sv. Kristofora mučenika*.

⁶⁷ Kao što je poznato, u političkoj općini Šibenik u kojoj je Zlarin seoska općina, narodnjaci su pobijedili na općinskim izborima 1872.

baštica da se odvoji iz zlarinske općine. To bi, pišu zlarinski autonomaši svom mentoru, bilo od štete “i za stvar autonomije za koju su se, od prve pojave pitanja aneksije, muževno, s pohvalnom postojanošću, borili toliki glasoviti sinovi Dalmacije. Da, gospodine, bit će loše posljedice ako Krapanj i Grebaštica budu odvojeni od naše općine. Zlarinjani su istaknuti autonomaši, a to su i Krapljani i Grebašćani. Do sada su to također i oni iz Šepurina i Luke, ali u najnovije doba promijenili su stav, svrstavši se na stranu naših političkih protivnika, a to prvenstveno majstorijom župnika u Šepurinama, što je tamo stigao pred nekoliko mjeseci, a koji je potpuni aneksionist”.⁶⁸

Sedam godina kasnije u jednoj pritužbi komiških ribara nalazimo na prvi izljev autonomaštva u Šepurinama. Komižane su, nakon što su pristali uz šepurinsku rivu s hrvatskom zastavom na brodu, dočekali neki mještani s povcima: “Doli s tom progrom zastavom, inače će biti krvi!”⁶⁹

Ako uzmemo da ovaj incident koincidira s dolaskom u Šepurine novog župnika don Ante Šurije iz Trogira, onda bismo mogli pretpostaviti da su na promjenjivost političkih stajališta u mjestu umnogome utjecali župnici čija moć nije proizlazila samo iz duhovne nego i iz materijalne sfere, budući da su oni najimućniji ljudi u mjestu. I doista, od 1867. do 1896. do kada je službovao kao župnik u Šepurinama, Ante Šurija (kojega su politički protivnici nazivali “Toni”) se stalno navodi kao spiritus movens tamošnjeg autonomaštva.

No, ispadi autonomaša nisu prestali Šurijinim premještanjem u Vodice 1896. godine. U vezi s proslavom sv. Roka 1901. godine Šepurinjani se sukobljavaju oko zastava koje će tom prilikom biti izvješene.⁷⁰

Prema Prvome svjetskom ratu stanje se smiruje, a u mjestu jača pravaška opcija. U travnju 1903. u sklopu kampanje za izbore u Carevinsko vijeće, Šepurine su posjetili Mate Drinković, Josip Smodlaka i Ivan Krstelj te su bili iznimno dobro primljeni.

U prilog promijenjenoj klimi govori i kratak dopis koji je u povodu anti-mađarskih nemira u Banskoj Hrvatskoj iz Šepurina poslan *Narodnom listu*:

“Potreseni događajima Banovine metnusmo korot i brzojavismo kralju. Jedan naš izmet pokušao je, da izazove škandale, ali mu nije pošlo za rukom, jer se ljudi pokazaoe sviestni osbiljnosti časa. Slava mučenicima”⁷¹

Posljednji incident o kojem je pisao tisak dogodit će se na Rokovo 1905. godine nakon kojeg su dva mladića osuđena s 20 kruna globe, jer su izvjesili “trobojnicu s grbom trojednice, dočim prosto je glavaru Šepurinskom na seoskom stiegu vijati zastavu austro-ugarske mornarice”.⁷² Unatoč promjeni političke klime, glavlar je, naime, još uvijek bio “tolomaš”.

U izbornoj kampanji 1911. godine Šepurine će posjetiti šibenski pravaš Ante Dulibić. Bit će izvrsno primljen, a “povjerljivi sastanak održat će u kući

⁶⁸ B. STULLI, *n. dj.*, 30.

⁶⁹ *Narodni list*, 26. II. 1876.

⁷⁰ Isto, 31. IX. 1901.

⁷¹ Isto, 13. VI. 1903.

⁷² *Hrvatska rieč*, 22. XI. 1905.

zaslužnog i gostoljubivog župnika Don Nikola Markova, sina dičnog starine i rodoljuba Špire Markova iz Murtera”.⁷³

Stanje se, izgleda, tek tada sasvim promijenilo. “Luka i Šepurina jučer plivale u veselju, kličući stranci prava i dru. Dulibiću. Osim rietkih iznimaka sve je za dra. Dulibića”, pisala je *Hrvatska rieč* 12. lipnja 1911. godine.

Sljedeće godine u zlarinskoj općini konačno će prevladati hrvatska opcija. Promjene će slijediti i neki autonomaši pa će vijećnik iz Šepurina Ante Antić-Poluš predložiti da se na općinskoj zgradi izvjesi hrvatska zastava što je vijeće i prihvatilo.⁷⁴

U promijenjenim okolnostima u Šepurinama je 1. siječnja 1914. godine otvorena “Hrvatska čitaonica”.

Treba na kraju reći da šepurinsko autonomaštvo nije imalo veze s talijanaštvom. Talijana u mjestu nije bilo, a šepurinski “tolomaši” jedva da su natucali pokoji talijansku riječ – uostalom kao i ostali mještani.⁷⁵ Kako su se prethodni sukobi događali u istom društvenom sloju, jer je šepurinsko društvo bilo izrazito homogeno, “ratovanje” je vođeno uglavnom simbolima. Nisu to bile samo zastave, nego i obične boje: plava i zelena. Kao razlikovne oznake one su se upotrebljavale u političke svrhe, čak i u bojenju *škura* i vrata: na kućama “tolomaša” ona su bila zelena, a “Hrvata” plava. U zagrijanosti za “stvar”, neki “Hrvati” su tom bojom bojili čak i kamene pragove! Ostaci boje na nekima od njih mogu se vidjeti još i danas.

Prvi svjetski rat Šepurine su provele u iščekivanju vijesti o svojima koji su bili na frontama. Dvadesetak ih se nije vratilo. Iako se ratovalo daleko, Šepurnjani su ipak imali prilike gledati vojnike. Zbog strateškog položaja, na jugoistočnom rtu otoka, Austrija je tijekom rata izgradila bateriju obalnog topništva koja je trebala braniti pristup Šibenskom kanalu. U iščekivanju neprijateljskih brodova, vojnici su na tom mjestu podigli obelisk koji je po sredini bio ožbuk. Na tom dijelu ispisan je tekst od kojeg se najdulje očuvala rečenica: “U velikom svjetskom boju vršili smo dužnost svoju”.⁷⁶

Talijanska okupacija nakon Prvoga svjetskog rata - od 6. studenog 1918. do 12. lipnja 1921. godine - ostala je zapamćena po ubojstvu Jose Skroze kojeg su usred mjesta ustrijelili Talijani. Ubijeni, koji je inače bio solunski dobrovoljac, sukobio se s Talijanima navodno zbog hrvatske zastave koju je izvjesio u povodu sestrine svadbe. Tijelo nije bilo predano rodbini, nego je pokopano u šiben-

⁷³ Isto, 27. V. 1911.

⁷⁴ B. STULI, *n. dj.*, 33.

⁷⁵ Za razliku od Zlarina gdje je prilikom popisa 1900. godine 25 mještana izjavilo da im je “razgovorni jezik talijanski”, iako su mahom bili Hrvati. Vidi B. STULLI, *n. dj.*, 190.

⁷⁶ Ostali dio teksta ostat će, po svemu se čini, nepoznat. Više nema ljudi koji ga se sjećaju, a nije poznato da je negdje zapisan. Isto tako nije poznato je li namjerno uklonjen i zašto je u tom slučaju “propuštena” ova rečenica. U svakom slučaju, s obzirom na odnos obje Jugoslavije prema Austro-Ugarskoj monarhiji, sam opstanak tog spomenika, koji u svakom slučaju iskazuje pozitivan odnos prema njoj, iznimno je zanimljiv. Sudbina spomenika vjerojatno bi bila drukčija da je podignut u naseljenom dijelu otoka.

skom predjelu Mandalina. Nakon odlaska Talijana, mještani su ga namjeravali pokopati u Šepurinama. Već je bila izrađena nadgrobna ploča s prigodnim tekstom, no prilikom ekshumacije tijelo nije nađeno u grobu. O ovom ubojstvu navodno se vodio sudski spor, no nisu nam poznati njegovi rezultati.

Prvi svjetski rat bio je “granica epoha” i za Šepurine. “Opadanje moći” koje se osjećalo od kraja 19. stoljeća nastavilo se na svim poljima. Počela je “demografska oseka” koja se neće zaustaviti. Dok su Šepurine prema službenom popisu stanovništva 1910. godine imale 1.699 stanovnika, 1931. taj se broj spustio na 1413. Iseljavanje koje je započelo pred Prvi svjetski rat, nastavilo se tada pojačanim tempom. Šepurinjani iseljavaju u SAD i Australiju. Postupno se napušta tradicionalni način života, a kako izvan poljoprivrede i ribarstva na otoku nema mogućnosti zarade, ljudi ga napuštaju i odlaze živjeti u druga mjesta u državi. Isto tako, do rata tek pojedinačni odlazak “na navigaciju” poprima široke razmjere. Sve to osjeća se i u izgradnji mjesta: između dvaju ratova u Šepurinama je sagrađeno tek nekoliko kuća i to ne više novcem zarađenim u poljoprivredi nego uglavnom pomorstvu. One su i drukčijeg izgleda - ožbukane su i s krovom na “četiri vode”.⁷⁷

Politička opredjeljenja u međuratnim Šepurinama ne razlikuju se bitno od onih u Dalmaciji, odnosno Hrvatskoj. Poraženi “tolomaši” nastoje se približiti režimu, dok narodnjaci iz izbora u izbore u sve većem broju slijede HSS. Tako na parlamentarnim izborima 1927. godine od 348 izašlih birača, 236 je dalo glasove Radićevoj stranci.⁷⁸

Najveća konkurencija HSS-u bili su komunisti. Dobro su organizirani i pred Drugi svjetski rat stalno šire utjecaj. Pri tome treba reći da napetosti između ove dvije skupine nisu bile ni približno onakve kao između predratnih “tolomaša” i narodnjaka. U socijalno izrazito homogenoj sredini, komunisti su doživljavani kao dio sredine, a ne nešto što je izvan zajednice i što joj se pokušava nametnuti. To nisu bili “nesvršeni studenti” ili frustrirani šegrti nego sinovi šepurinskih korijenika koji su mahom slijedili HSS. Do toga je moglo doći jer je u nastalim promjenama popuštala obiteljska kontrola – patrijarhat je bio u povlačenju jer djeca više nisu u onoj mjeri ovisila o roditeljima. Žestina predratnih sukobljavanja nije se ponovila jer sukobljene strane nisu činile cijele obitelji, nego pojedinci. (Do Drugoga svjetskog rata, za razliku od “tolomaških”, hrvatskih, “režimskih” ili HSS-ovih, u mjestu još nije bilo “komunističkih obitelji”.) Važno je istaknuti da među djecom sljedbenika režima nije bilo komunista, a to je posljednjima dodatno davalo narodnjački štih. Pokušaj organiziranja mladih katolika (Orlića i Sokola) nije dao neke značajne rezultate jer su prostor već prije zauzeli HSS-ovci i komunisti. Nacionalista odnosno

⁷⁷ Posljednja “stara” kamena kuća sagrađena je 1911. godine.

⁷⁸ Ako se to uspoređi s rezultatom izbora u Zlarinu, može se zaključiti da predratno “tolomaštvo” u Šepurinama nije bilo dublje ukorijenjeno, nego je nastalo i održavalo se zbog raznih utjecaja bilo nekih župnika ili pojedinaca iz Zlarina odnosno Šibenika od kojih su mnogi mještani bili na neki način ovisni. Lista Pavla Radića na navedenim izborima u Zlarinu dobila je samo 17 glasova. Prema B. STULLI, *n. dj.*, 36.

pristaša ustaškog pokreta među Šepurinjanima gotovo i nije bilo, osim onih koji su otišli živjeti u druge sredine. To se može objasniti činjenicom što su Šepurine i nacionalno bile potpuno homogena sredina. U njoj nije živio niti jedan pripadnik druge nacionalnosti⁷⁹ te nije bilo podjele na “mi” i “oni” iz koje nastaju i politička opredjeljenja pa i sukobi.

“Otisak” šepurinskog hrvatstva između dvaju svjetskih ratova ostao je u brončanom plitkom reljefu kralja Tomislava, kojeg su 1925. godine, u povodu tisućugodišnjice kraljevstva, mještani postavili na “staroj školi”⁸⁰

Sve ovo odredilo je odnos Šepurinjana prema događajima koji će nastupiti početkom Drugoga svjetskog rata. Kako su se Šepurine nalazile u dijelu Dalmacije koji su anektirali Talijani, svima je ovdje od početka “sve bilo jasno”. “Mi” i “oni” u tom trenutku besprijekorno funkcionira. Samo nekoliko pojedinaца, više zbog ljudskih slabosti nego zbog uvjerenja, bilo je spremno pružiti određene usluge Talijanima, svi ostali su na drugoj strani. Komunisti odlaze u partizane već u prvoj godini, a većina mlađih ljudi slijedi ih sljedećih godina. O masovnosti sudjelovanja Šepurinjana u partizanskom pokretu govori i to što mu se pridružilo i dosta žena. Ljudima koji su ostali na otoku, bez radne snage i s prekinutom vezom s poljima na kopnu, glavna preokupacija bilo je puko preživljavanje. Partizanske obitelji za vrijeme talijanske okupacije izložene su i teroru: spaljivane su im kuće (ili namještaj kad je kuća bila u nizu), a veliki broj ih je deportiran u logor na otoku Molatu. Glad je osobito zaprijetila kad je nakon razdoblja talijanske aneksije nastupila okupacija njemačke vojske. (Talijani su ipak davali nekakva “sljedovanja” koja su mještani nazivali “deke” - bile su to manje količine prehrambenih proizvoda.) Dio mještana tada spas nalazi u savezničkom logoru El Shat na Sinaju.

Unatoč tome što se u Šepurinama nisu vodile vojne operacije, bilanca rata bila je tragična. Uz veliku materijalnu štetu,⁸¹ u ratu je život izgubilo više od 120 ljudi.

Poslijeratna politika prema selu i ovdje se pokazala promašenom. Seljačke radne zadruge u otočnim uvjetima doživjele su debakl, a čak je i sagrađeni zadržni dom bio demoliran ubrzo nakon što je izgrađen. Tvornica ribljih konzervi sagrađena u Prvić Luci zapošljavala je i mnoge Šepurinjane, no proizvodnja se nije mogla dugo održavati pa je zatvorena. Iako je mjesto relativno rano dobilo struju (1954.), ono je zapadalo u sve dublju stagnaciju i nazadovanje na svim područjima, a to nije zaustavio ni dolazak vode (1978.). Mjesto jednostavno nije bilo okrenuto razvoju, a sve što se radilo išlo je za tim da se održi standard stanovništva koje je ostalo živjeti na otoku. Ulice, trg i obala su betonirani, mjesto je dobilo ambulantu, a kućanstva telefon, a škola (4 razreda) je opstala.

⁷⁹ Samo je jedina obitelj imala talijansko državljanstvo, no i oni su bili etnički Hrvati.

⁸⁰ Ispod reljefa u kamenu je uklesano: “U spomen tisućugodišnje slave snage klićući podižu Hrvati Šepurine”.

⁸¹ Osim talijanskih paljevina, 1944. saveznički zrakoplovi, napadajući jedan njemački teretni brod, srušili su rivu i jedan blok kuća, te je tom prilikom bilo više mrtvih i ranjenih.

Stanovništvo se nastavilo smanjivati. Popis 1951. iskazao je 1.242; popis 1953. - 1.175; popis 1961.- 955; popis 1971. - 623 i 1981. - 388 stanovnika. Zanimljiva je i usporedba s drugim mjestima bivše općine Zlarin. Tako su Šepurine 1951. i 1953. godine bile jedino mjesto u bivšoj općini Zlarin s više od tisuću stanovnika, a još će 1961. godine držati primat po broju stanovnika, a zatim će to mjesto prepustiti Zlarinu. To ponešto usporeno opadanje broja stanovnika više se može pripisati inertnosti ljudi koji su tradicionalno živjeli samo od zemljoradnje nego snalaženju da se u novim prilikama osigura egzistencija na otoku. Šepurine su, dakle, više od drugih susjednih otočnih mjesta izumirale, nego što su se smanjivale iseljavanjem. Zanimljivi su i znakoviti podaci iz popisa 1981. godine, kada se izjednačio broj kuća i stanovnika u Šepurinama: 388. Od tada je broj kuća u porastu, a stanovnika u padu. U međuvremenu se događaju i neki drugi zanimljivi fenomeni s pozitivnim predznacima koji, međutim, nisu predmet historiografije, nego drugih društvenih znanosti.

SUMMARY

PRVIĆ ŠEPURINE, THE BIRTHPLACE OF JERE JAREB

The author gives a historical overview of Prvić Šepurine, a small place situated on the island of Prvić in the Šibenik aquatorium. Although written for a specific occasion, this paper states the basic facts from the history of this place; the author also views this paper as an incentive for further historical research of Prvić Šepurine.

Key words: Prvić Šepurine, the Šibenik area

ČLANCI

